

Rapporten All-Archeo bv 2027

Archeologienota
Harelbeke – Arendsstraat 62B

Jordi Bruggeman

Bornem
2024

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteur: Jordi Bruggeman

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2024/12.807/81

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	16
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	16
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	24
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	28
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	31
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	33
3	Samenvatting	35
4	Bibliografie	36
4.1	Publicaties	36
4.2	Websites	36
5	Bijlagen	37
5.1	Archeologische periodes	37

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2024C391

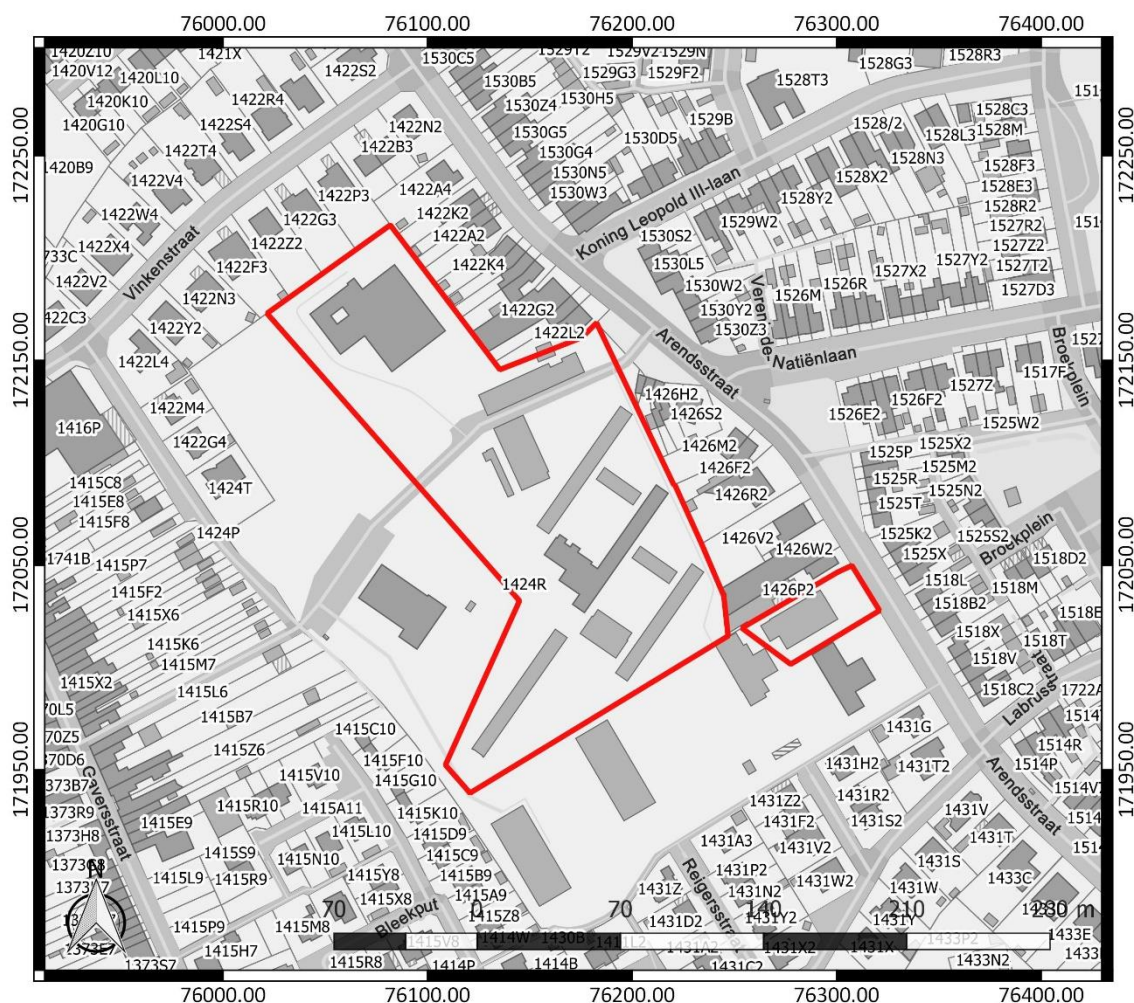
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): provincie West-Vlaanderen, Harelbeke, Arendsstraat, Ter Gavers

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 76021.50, 171938.72
- 76321.00, 172216.13

Kadastraal plan:

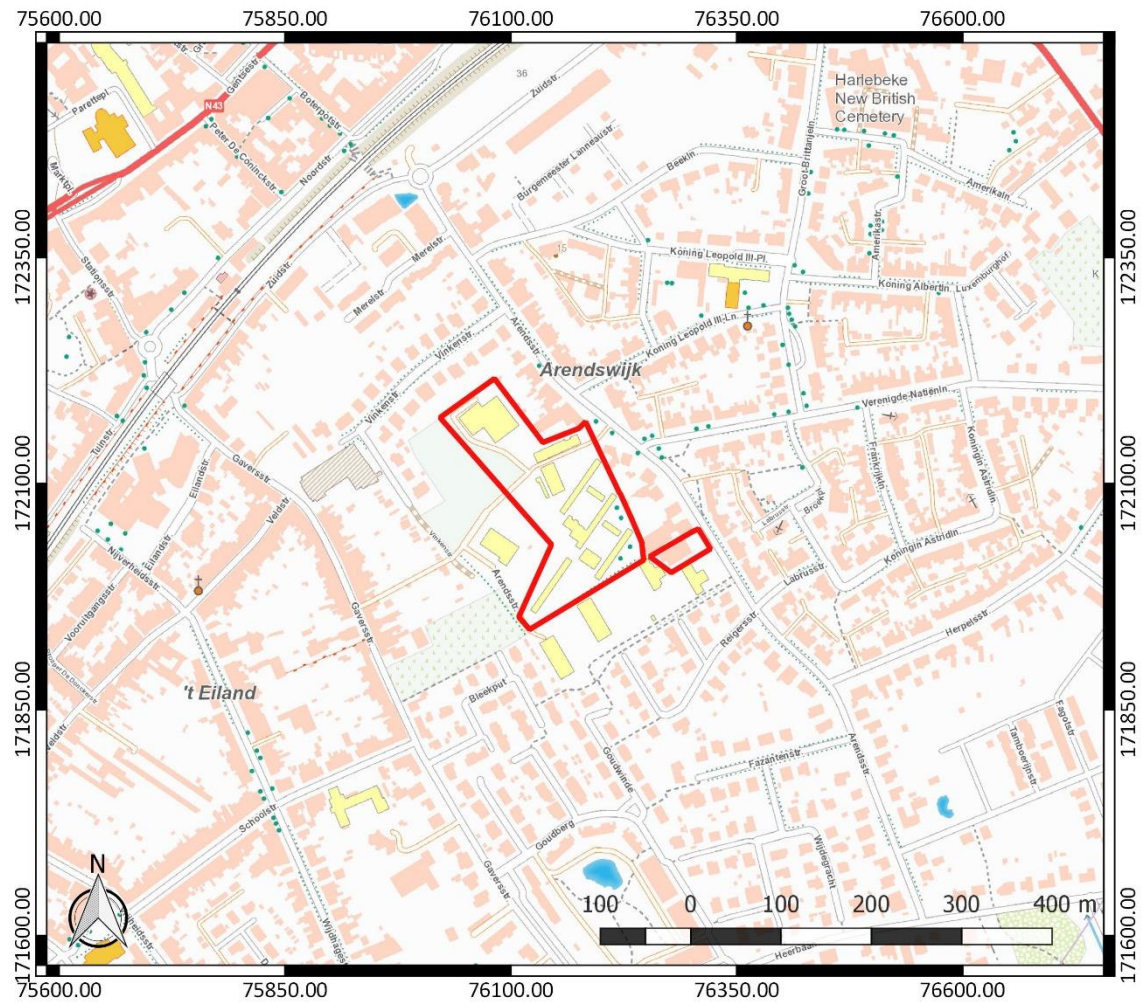

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Harelbeke, Afdeling 3, sectie D, nummer 1424R (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 2,72 ha

Topografische kaart:

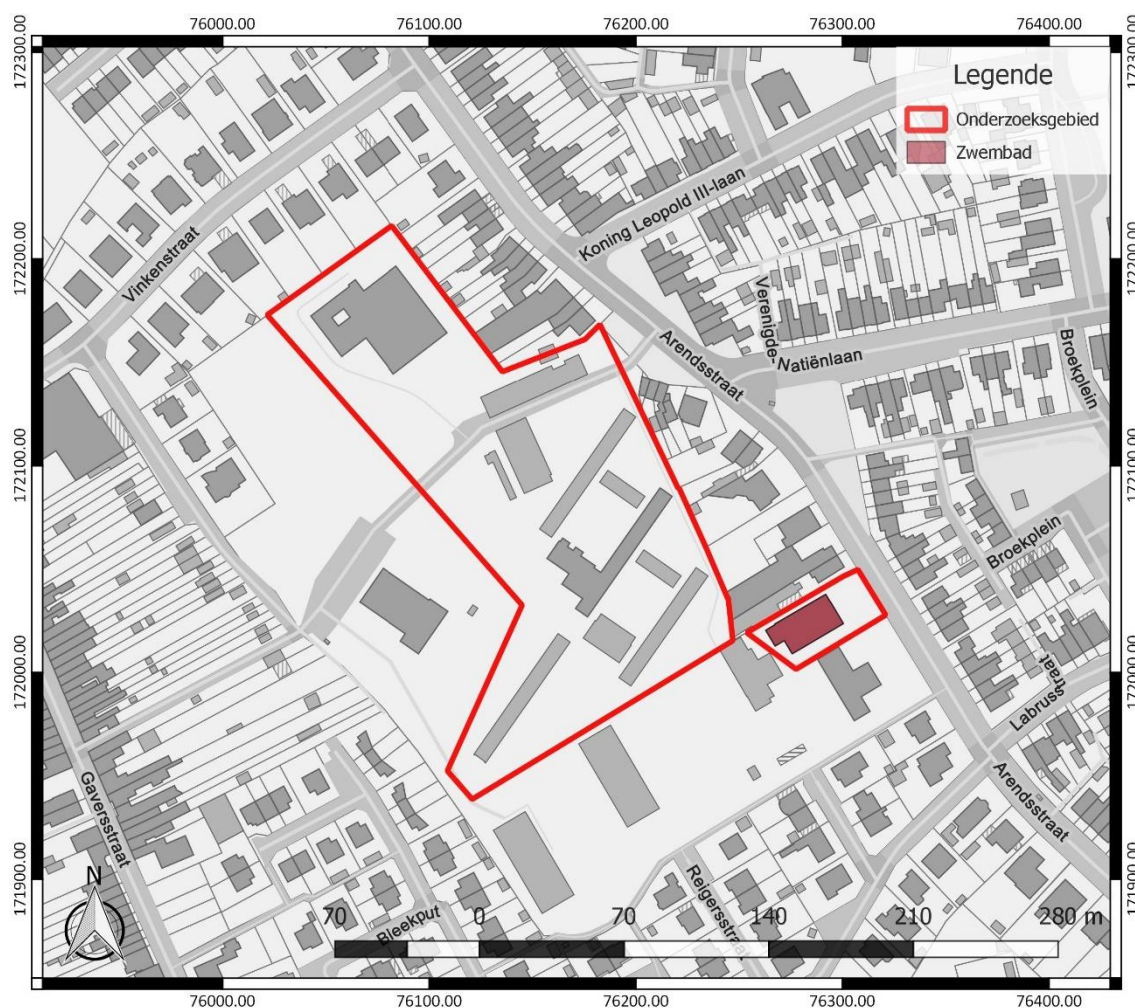

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 27/03/2024 – 17/04/2024

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland, school

Verstoorte zones: in het zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich een zwembad ter hoogte waarvan het bodemarchief verstoord is (Figuur 3). Dit gebouw heeft een oppervlakte van ca. 526 m².

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

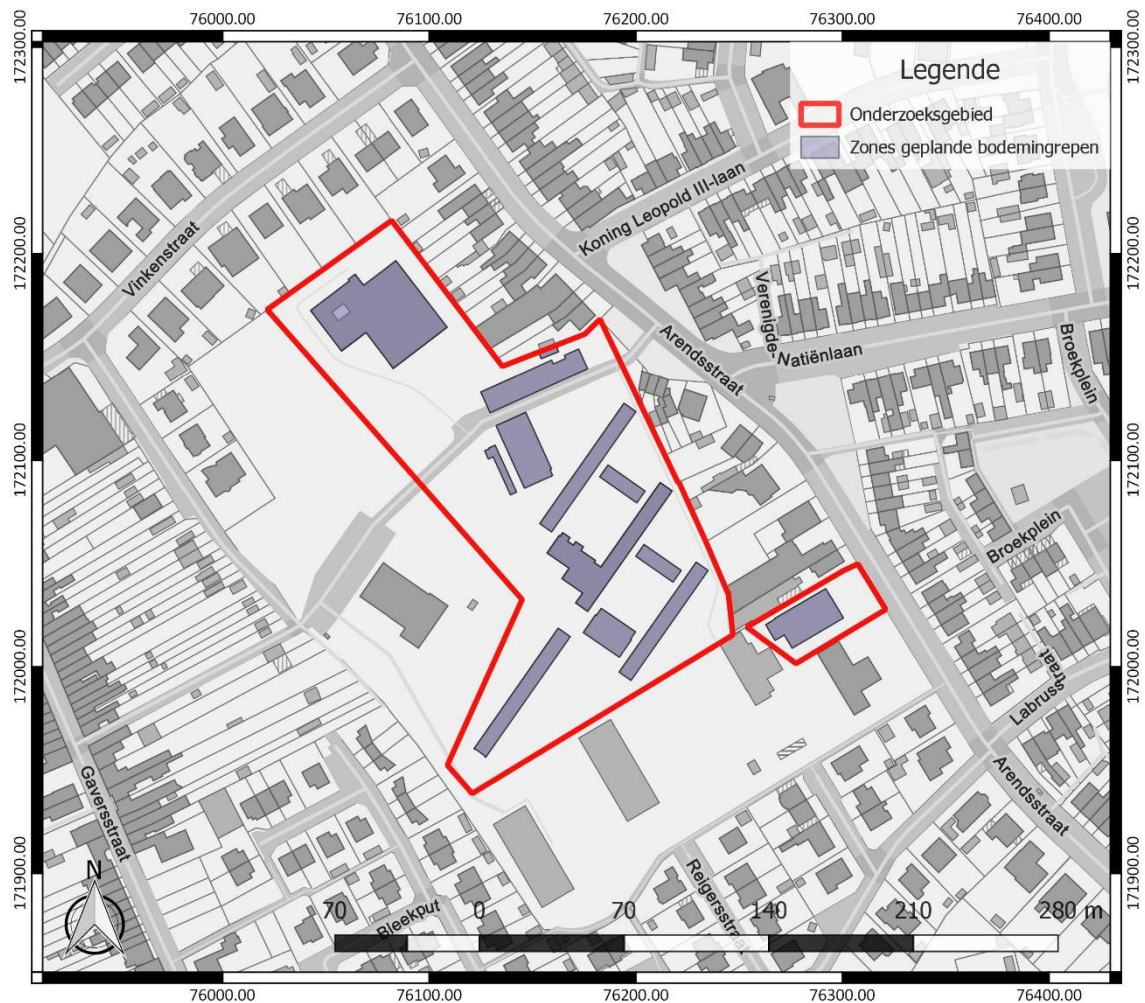
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

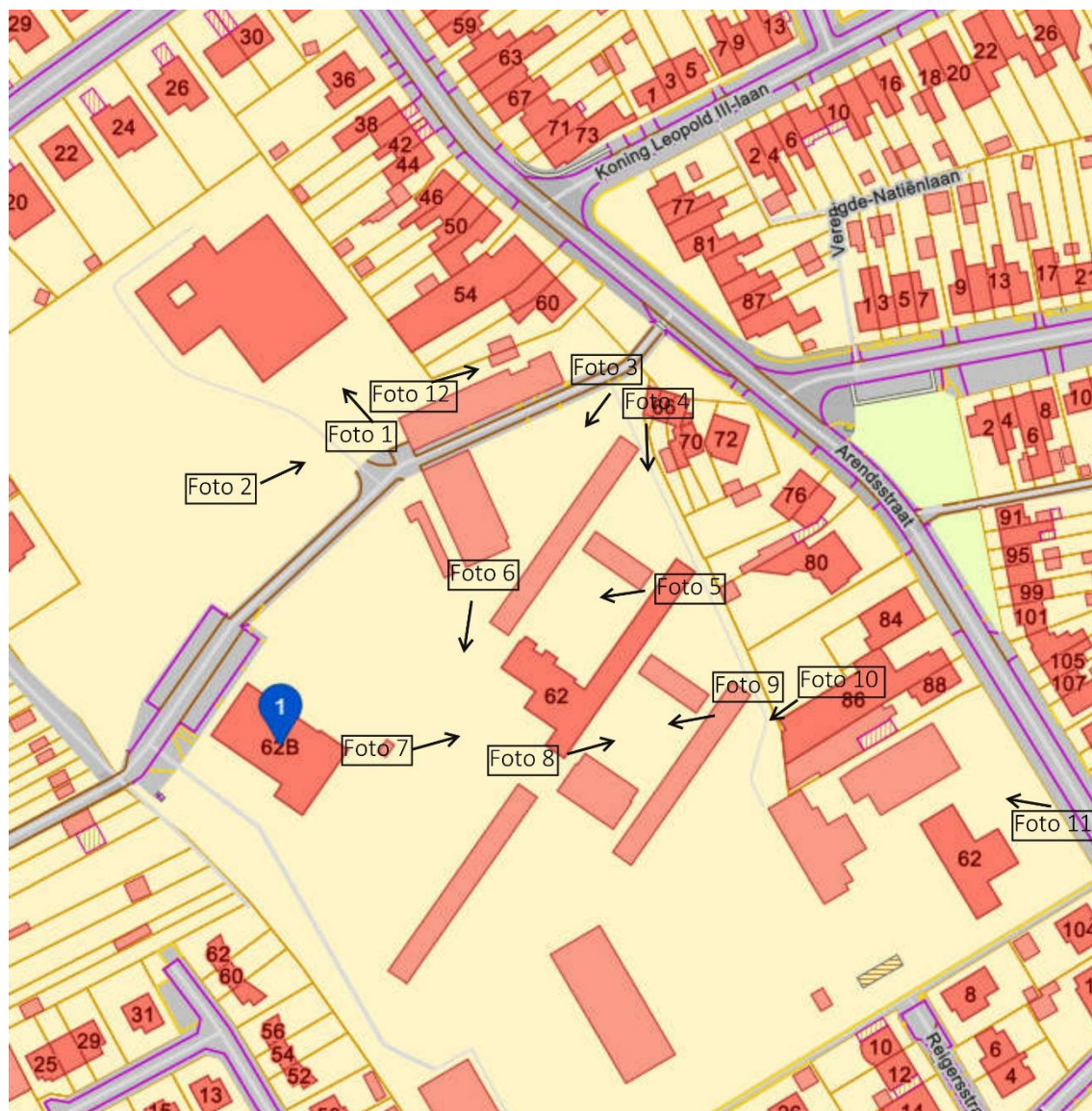
Randvoorwaarden: slechts binnen een deel van het onderzoeksgebied worden bodemingrepen voorzien. De zones met bodemingrepen hebben een gezamenlijke oppervlakte van ca. 6426 m².

Figuur 4: Zones met geplande bodemingrepen, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt de bestaande bebouwing gesloopt. Van de vloerplaat van de aanwezige gebouwen verwachten we een versterking van ca. 30 à 40 cm dik. De funderingen zijn naar schatting ca. 80 cm tot 1,20 m diep. De funderingen worden mee uitgebroken. Er zijn geen plannen beschikbaar van de bestaande toestand. Ook een elektriciteitscabine in het noordoosten van het terrein wordt gesloopt. Hier wordt een versterkingsdiepte van ca. 80 cm diep verwacht. Verder zijn er geen bestaande nutspullen gekend die uitgebroken zullen worden. De aanwezige verhardingen blijven behouden. Er zijn nog geen concrete plannen voor de verdere ontwikkeling van het terrein na de sloop.

Figuur 5: Plan met de aanduiding van de foto's van de bestaande bebouwing, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Figuur 6: Foto 1 bestaande toestand

Figuur 7: Foto 2 bestaande toestand

Figuur 8: Foto 3 bestaande toestand

Figuur 9: Foto 4 bestaande toestand

Figuur 10: Foto 5 bestaande toestand

Figuur 11: Foto 6 bestaande toestand

Figuur 12: Foto 7 bestaande toestand

Figuur 13: Foto 8 bestaande toestand

Figuur 14: Foto 9 bestaande toestand

Figuur 15: Foto 10 bestaande toestand

Figuur 16: Foto 11 bestaande toestand

Figuur 17: Foto 12 bestaande toestand

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuidwesten van het centrum van Harelbeke, tussen de Arendsstraat in het noordoosten, de Reigersstraat in het zuidoosten, Bleekput en de Gaversstraat in het zuidwesten en de Vinkenstraat in het noordwesten (Figuur 18). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen.

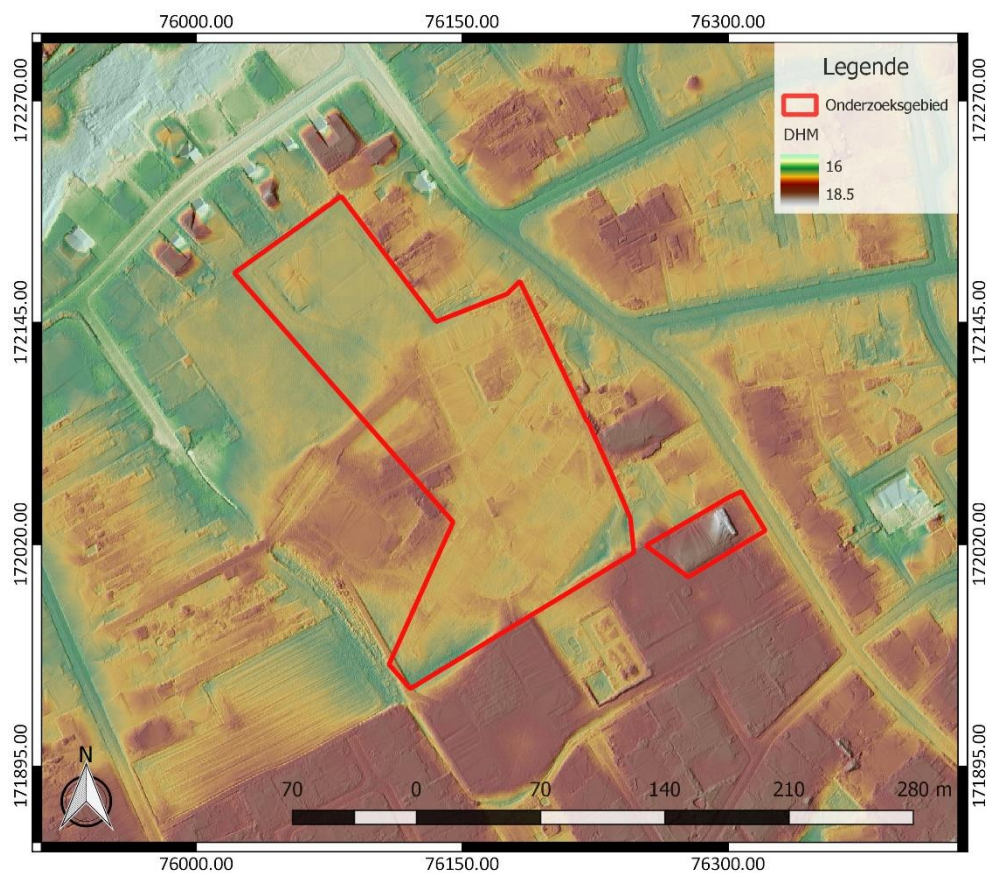
Ten zuiden stroomt de Gaverbeek in noordwestelijke richting naar de Leie, die zich ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevindt en die in noordoostelijke richting stroomt. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich verder de Beverenbeek, die ook uit uitmondt in de Leie. Op korte afstand ten noordwesten is de Arensbeek te zien op de 19de-eeuwse en oudere kaarten. Deze mondt ten noordwesten van het onderzoeksgebied uit in de Leie (Figuur 20).

Het landschap in de omgeving van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door twee grote rivieren: de Leie en de Schelde. Opvallend is de brede vlakte langs de Leie en haar beken. De vlakte van de Leie wordt van haar huidige alluviale vlakte gescheiden door een steilrand die duidelijk zichtbaar is in het landschap. De vlakte van de Leie en van de Schelde maakt deel uit van de Vlaamse Vallei. Ze wordt gekenmerkt door een relatief vlak reliëf.³

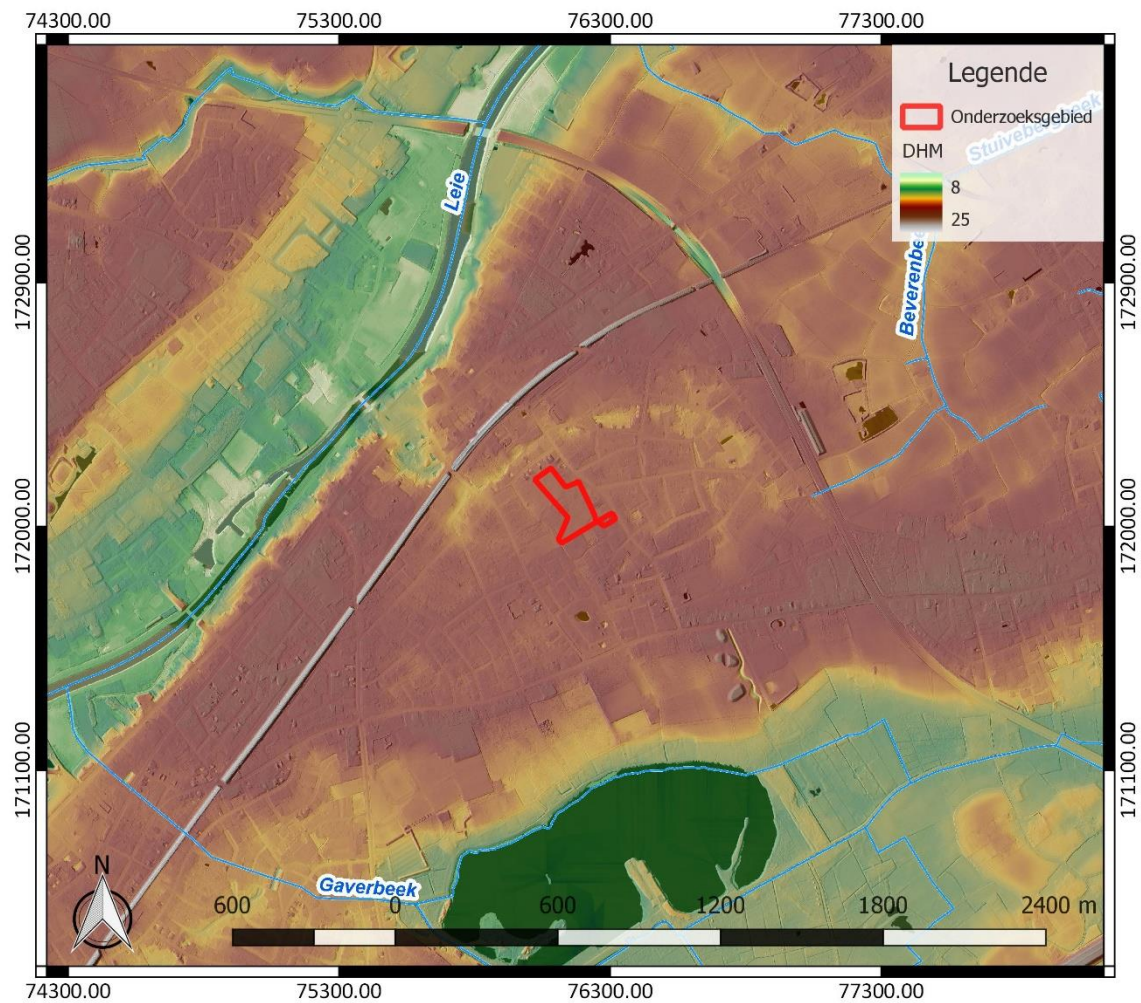
³ Bogemans 2007, 4

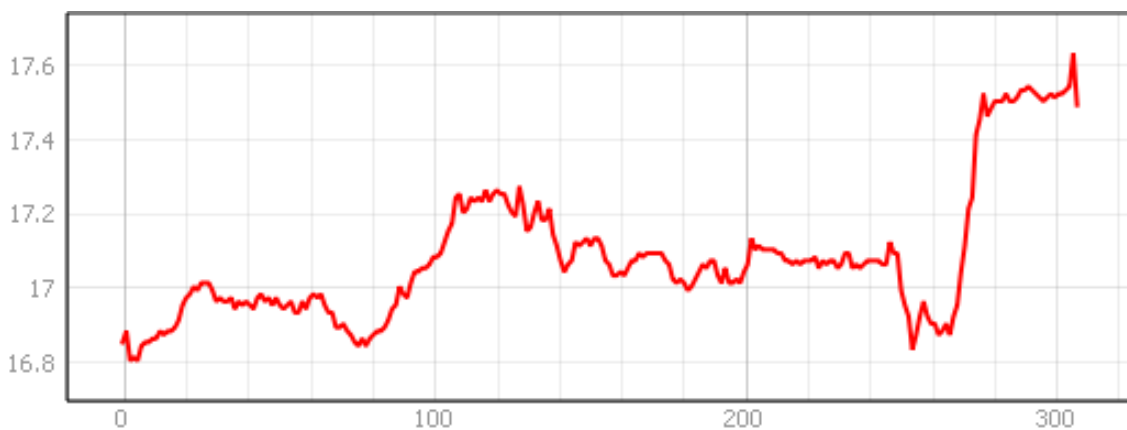
Figuur 18: Luchtfoto van 2022 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 19: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Multidirectional hillshade DHM Vlaanderen I, 25 cm, met aanduiding van het onderzoeksgebied

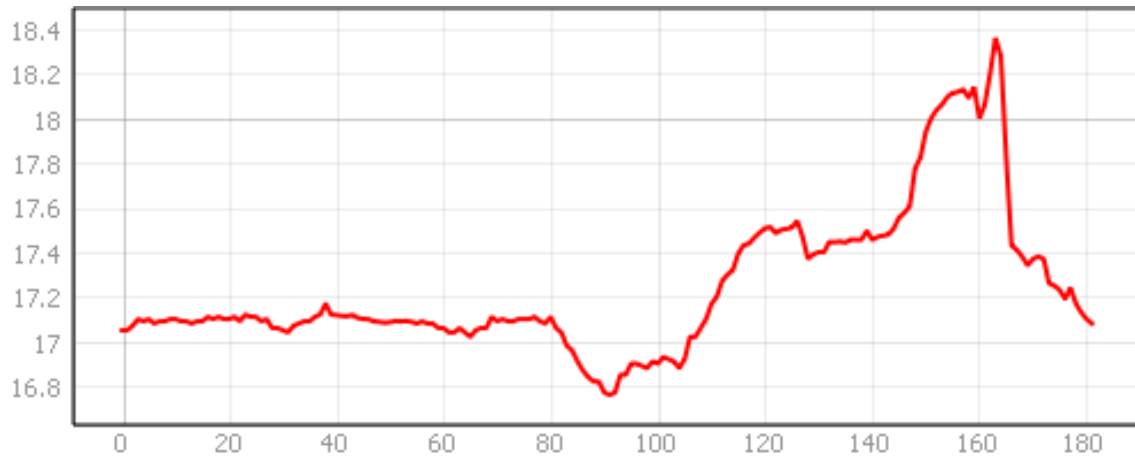

Figuur 20: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 25 cm (<https://www.geopunt.be/kaart>)

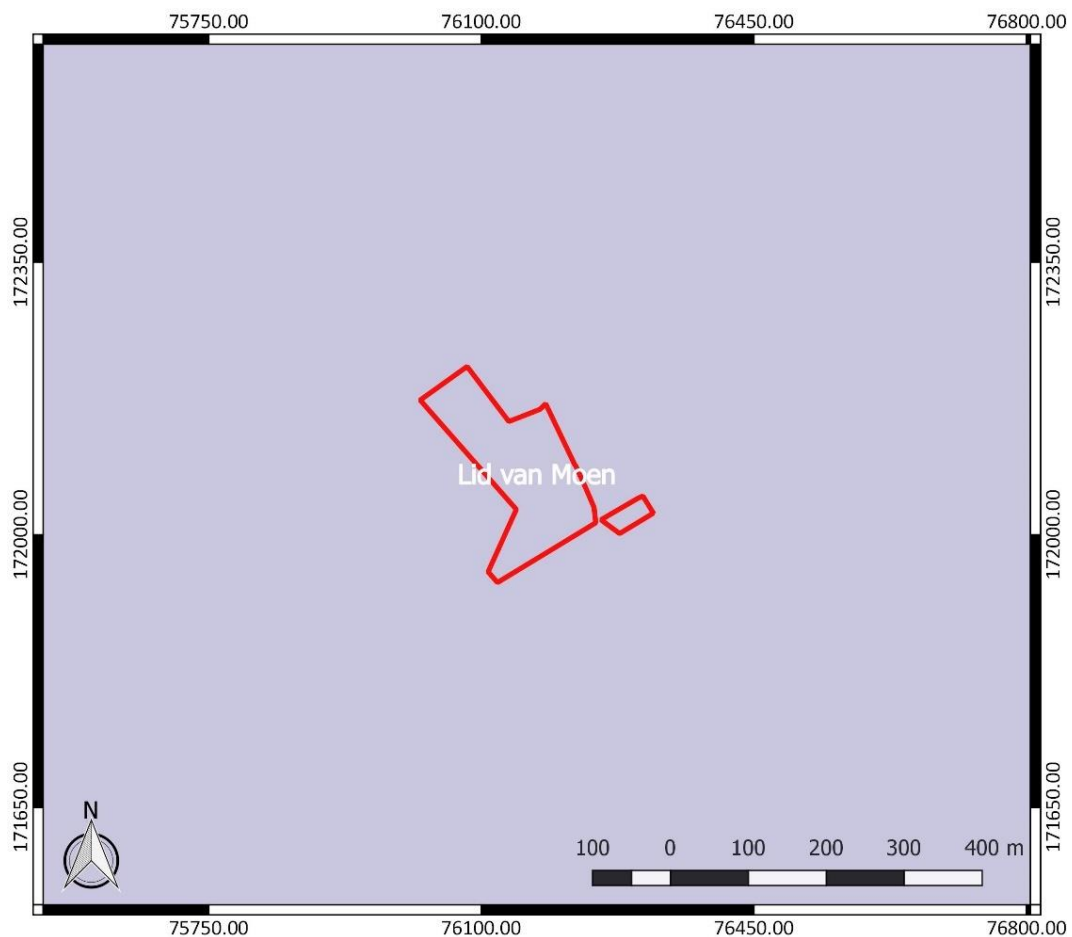
Figuur 21: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Het onderzoeksgebied is gelegen op een interfluvium tussen de Leie en de Gaverbeek. Het terrein kent een hoogte van 16,8 tot 18,4 m TAW (Figuur 19, Figuur 21 en Figuur 22) en helt af naar het noordwesten toe.

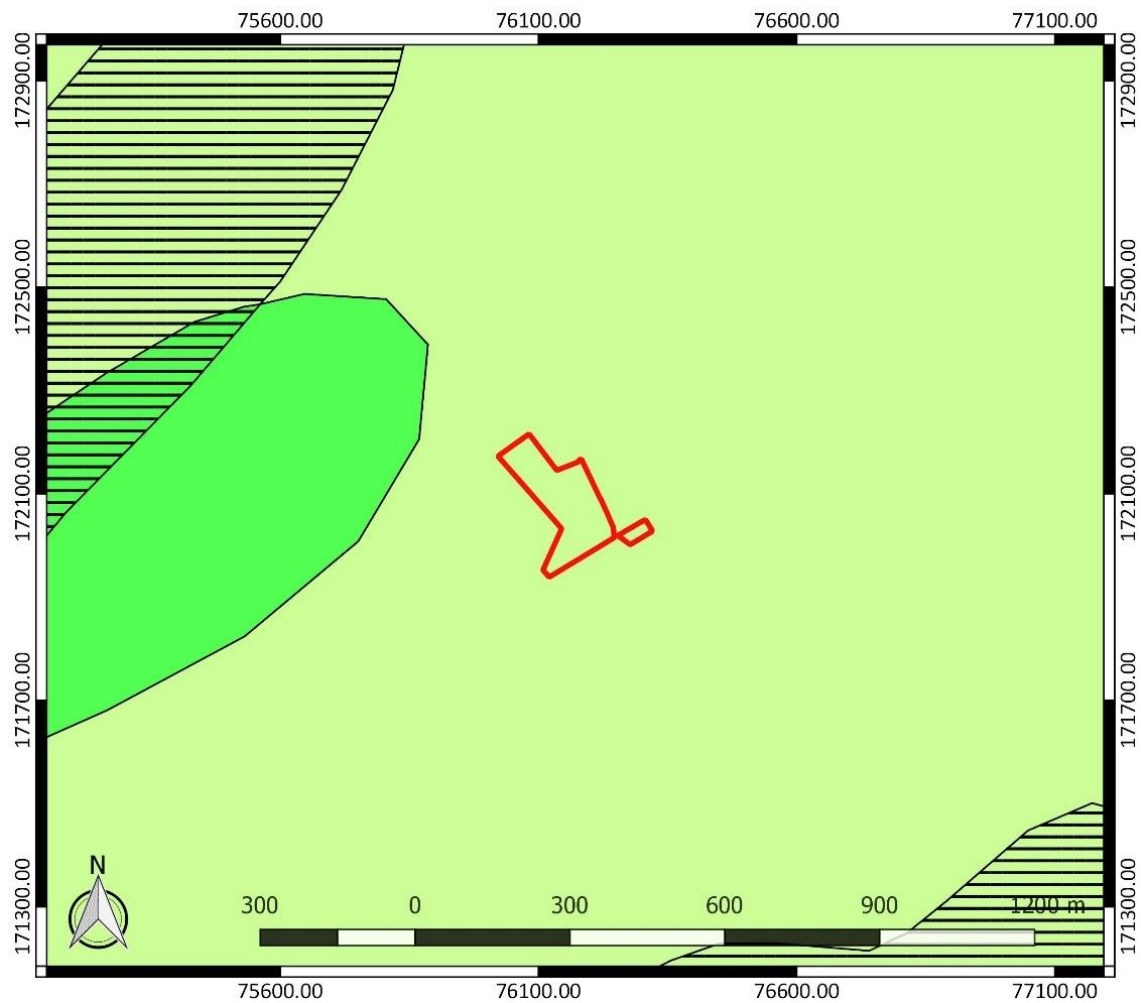
Figuur 22: Hoogteverloop van west naar oost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 23) bestaat uit het Lid van Moen. Dit wordt gekenmerkt door grijze klei tot silt, die kleihoudend is en die kleilagen en *Nummulites planulatus* bevat.⁴

Figuur 23: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

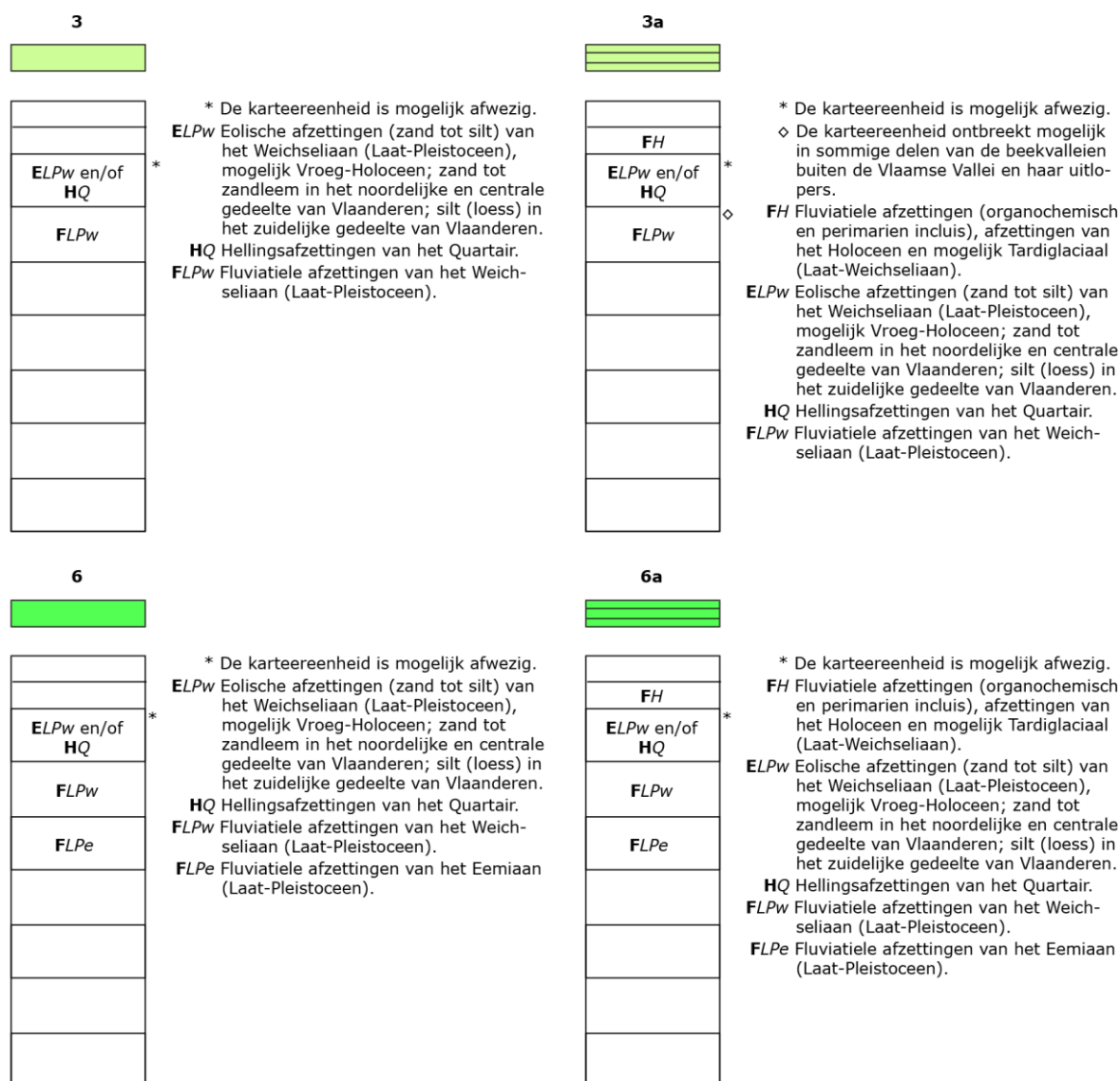
⁴ www.geopunt.be/kaart

Figuur 24: Quartaargeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De quartaargeologische kaart (Figuur 24) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. De kaartenheid is echter ook mogelijk afwezig. Hieronder bevinden zich oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).⁵

⁵ www.geopunt.be/kaart

Figuur 25: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 26) situeert het oosten van het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Verder geeft ze aan dat in het noordwesten van het onderzoeksgebied een matig natte licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont met leem op geringe diepte (ondieper dan 75 cm) (IPdc) en een matig droge licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (Pcc) te verwachten zijn.

De Pdc wordt in de toelichting bij de bodemkaart als volgt omschreven:⁶

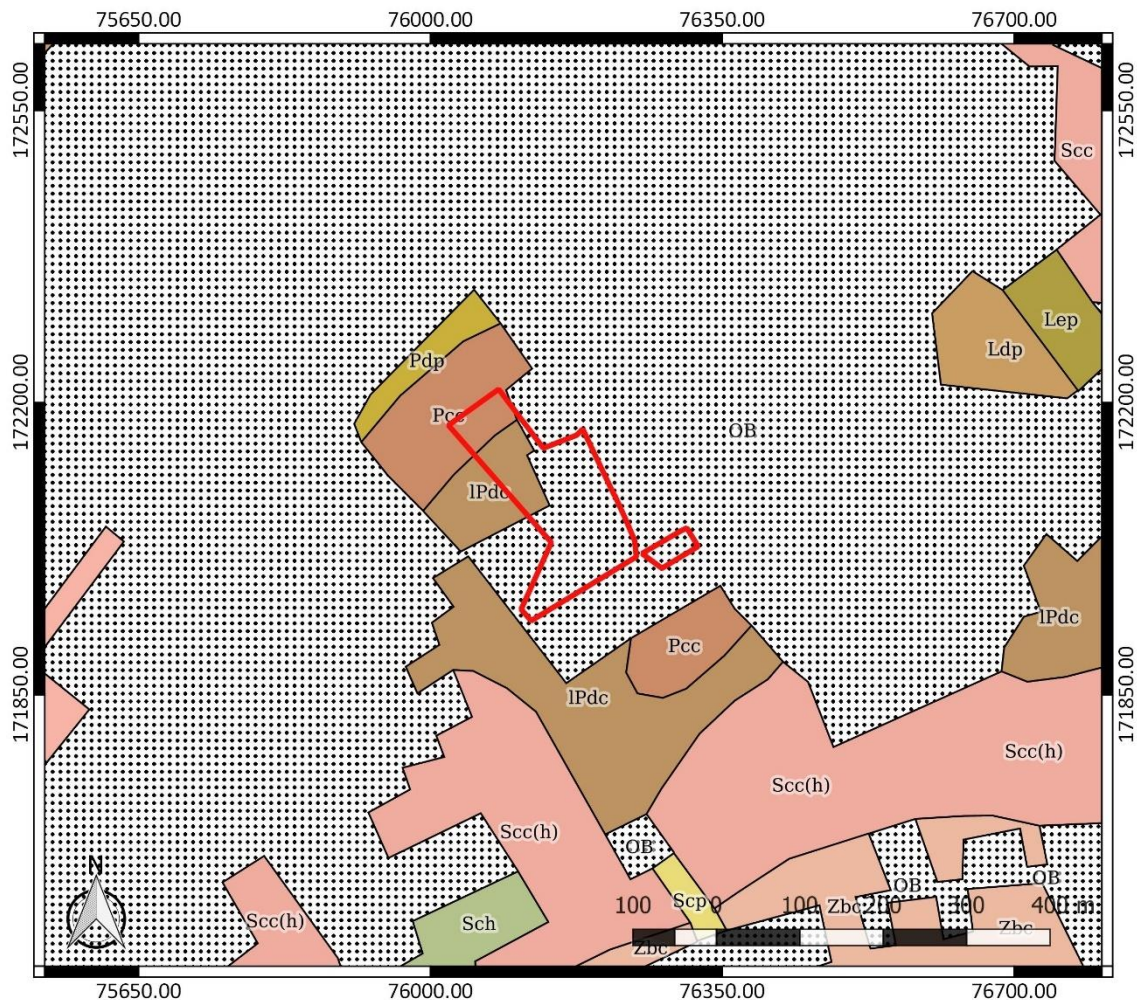
De Ap is donkerbruin (10 YR 4/3) en 25-30 cm dik. Daaronder kenmerkt een licht geelbruin materiaal de overgang naar de Bt. Roestverschijnselen beginnen tussen 40 en 60 cm. Een sterk gevlekte, verbrokkelde Bt komt voor vanaf ca. 80 cm diepte. In vele gevallen is de klei-aanrijkingshorizont bijna verdwenen en komen talrijke ijzerkoncreties voor.

In de beschrijving van de Pcc staat dat de gleyverschijnselen beginnen tussen 60 en 90 cm. en dat de Bt sterk is opgelost, waarbij er ijzerconcreties aanwezig zijn.⁷ Verder sluit deze aan bij de Pbc (droge licht-zandleemgronden met verbrokkelde textuur B horizont):⁸

⁶ Sys 1975, 61

De A is meestal goed ontwikkeld en bestaat uit twee subhorizonten: een Ap, 25 cm dik en donkerbruin (10 YR 4/3), daaronder een bruine horizont met humusinfiltratie, 20-30 cm dik. Een bruingle A2 kenmerkt de overgang naar de Bt, die op 80-100 cm diepte begint. Hij is diskontinu en bestaat uit sterk gevlekte, zandlemige banden die door oplossing aangetast zijn en afwisselen met hechter materiaal. De roestverschijnselen beginnen tussen 90-120 cm.

Ter hoogte van de bebouwde zone zijn, afgaande op de omliggende bodems op de bodemkaart gelijkaardige bodems te verwachten.

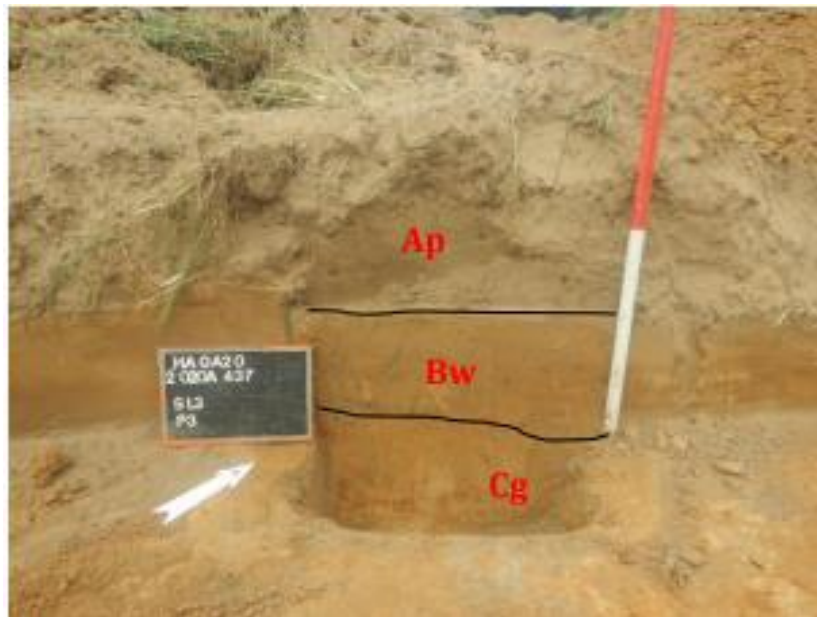

Figuur 26: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Verder kunnen de bodemkundige vaststellingen bij een opgraving ten zuidwesten van het onderzoeksgebied (CAI ID 980205, zie 2.4.3) gebruikt worden om inzicht te krijgen in de bodemopbouw die verwacht kan worden binnen het onderzoeksgebied. Er werd een ploeglaag van grijsbruin humeus lemig zand (Ap) vastgesteld met een dikte van ca. 30 cm, die onderaan scherp afgelijnd is. Ze ligt op een bruine tot beige verweerde B horizont (Bw) van 20 cm dik, die vrij sterk gebioturbeerd is. De bruin tot oranje C-horizont met gleyverschijnselen (Cg-horizont) vangt aan op een diepte van ca. 50 cm onder het maaiveld. Hij bestaat uit lemig zand. Plaatselijk is de Bw horizont niet meer aanwezig.

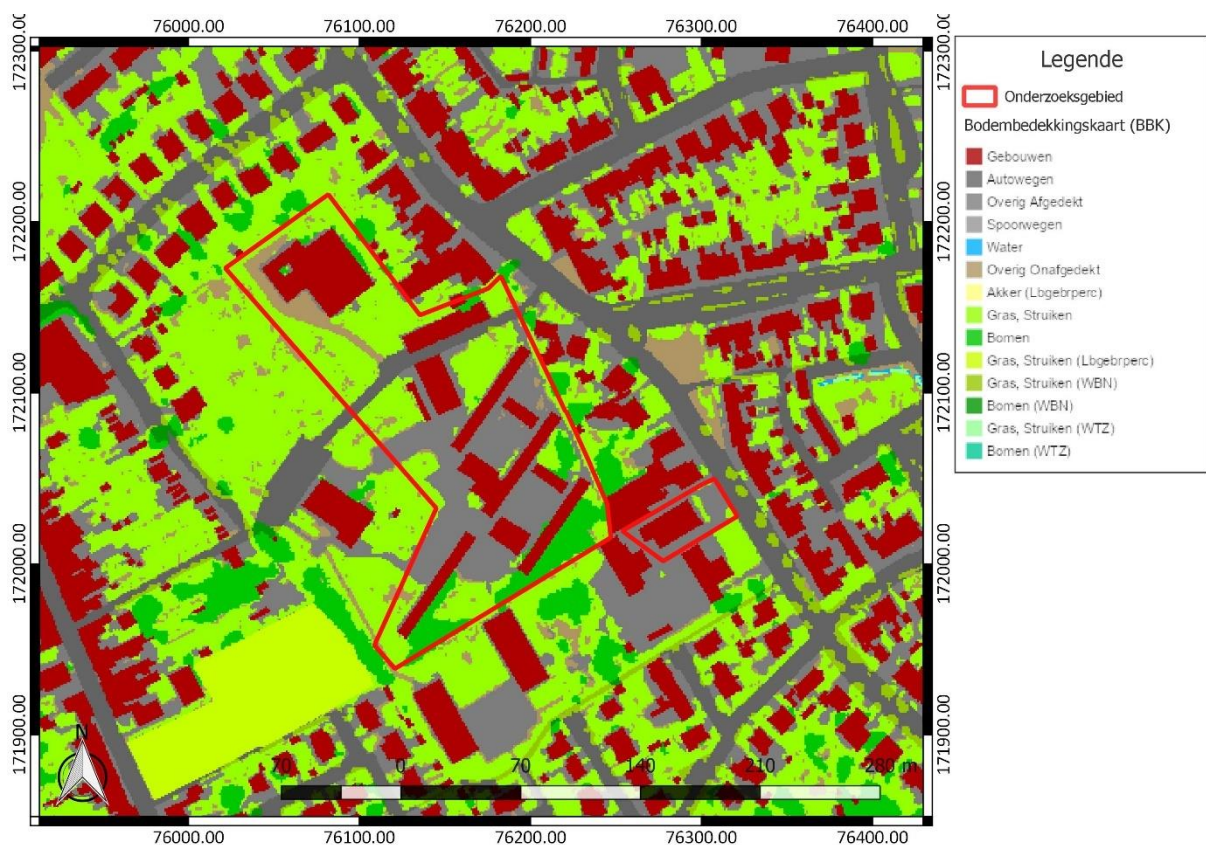
⁷ Sys 1975, 61

⁸ Sys 1975, 60

Figuur 27: Bodemprofiel aangelegd bij archeologisch onderzoek ten zuidwesten van het huidige onderzoeksgebied (Vanhercke et al. 2022, 48, figuur 42)

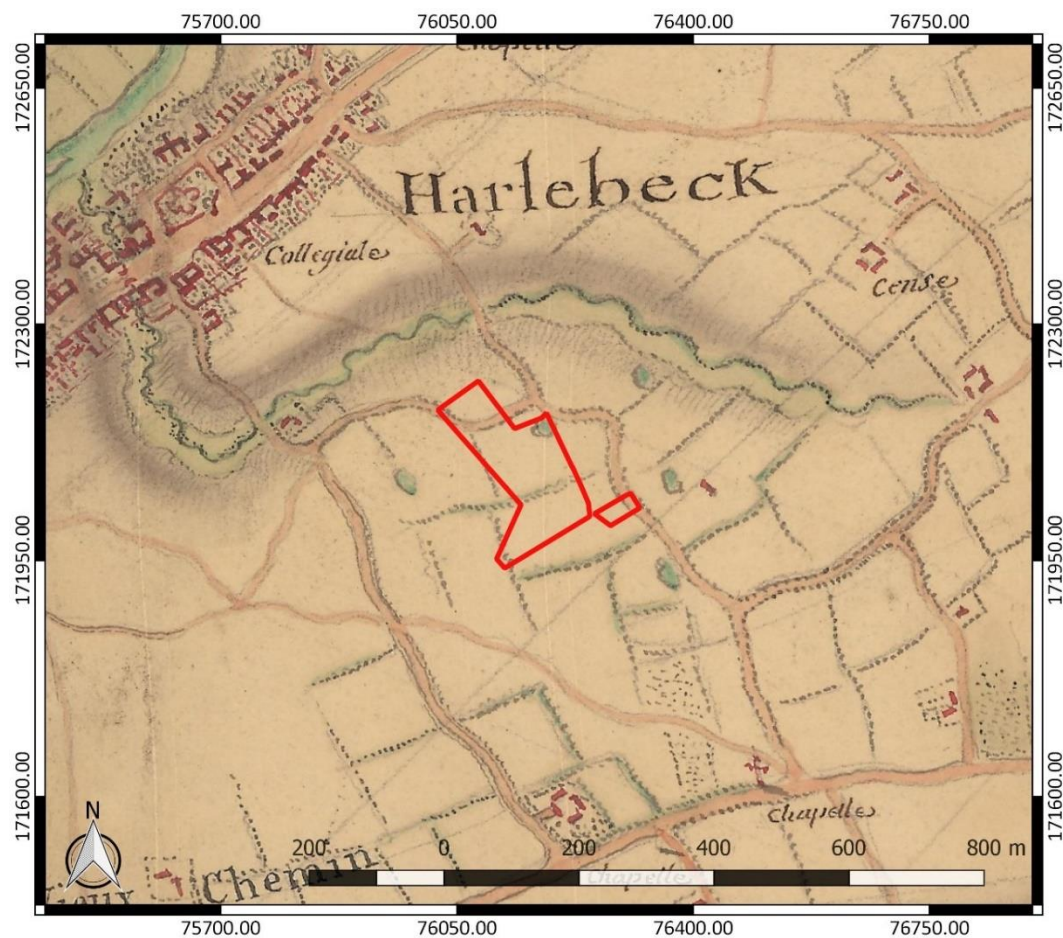
In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruiksaan kaart gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 28). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 18).

Figuur 28: Bodemgebruiksaan kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Menselijke activiteiten in de omgeving van Harelbeke gaan zeker terug tot het epi-paleolithicum. Verder zijn ook resten gekend uit het mesolithicum. Resten uit het neolithicum en de metaaltijden zijn eerder schaars. Dit verandert in de Romeinse tijd. Uit deze periode zijn tal van vondsten gekend in de regio. De oudste gekende vermelding van de naam Harelbeke dateert van het jaar 629. De oudste gekende resten uit de middeleeuwen in Harelbeke dateren uit de volle middeleeuwen. In de middeleeuwen bevond het grondgebied van het huidige Harelbeke zich vermoedelijk deels in het Methelawoud, dat zich uitstreckte over Beveren-Leie (Waregem), Desselgem (Waregem) en Deerlijk en dat uitlopers had naar Waregem en Harelbeke. Het woud was in de 10de eeuw in het bezit van de Gentse Sint-Pietersabdij, dat in de loop van de 11de en 12de eeuw het woud liet rooien in functie van landbouw. Vermoedelijk bestond in het begin van de 9de eeuw een eerste bidplaats in Harelbeke.⁹

Figuur 29: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

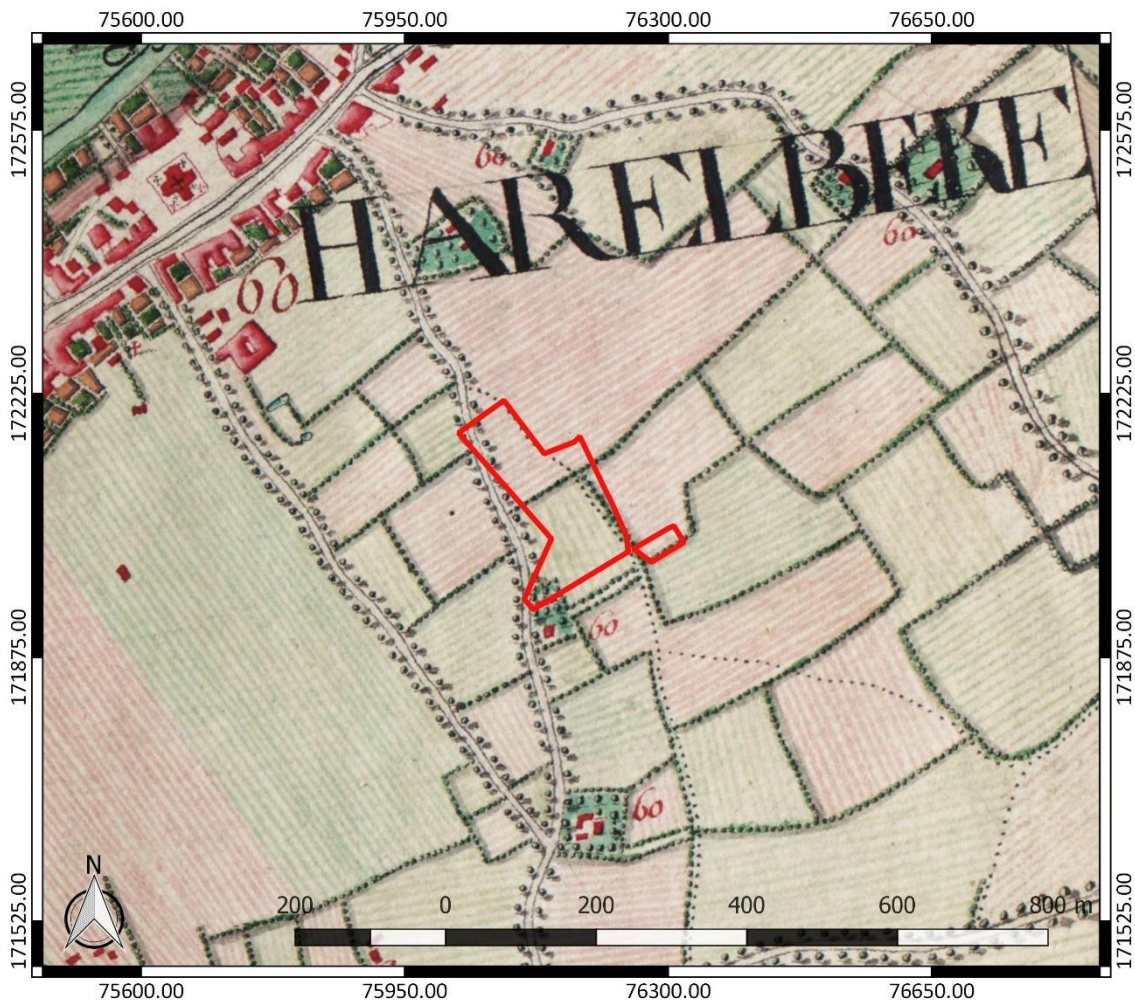
Op het einde van de 9de eeuw maakte graaf Boudewijn II (863-918) gebruik van de verzwakking van het Karolingische rijk om Harelbeke samen met andere staatseigendommen aan te slaan als persoonlijk bezit. In de 13de en 14de eeuw veranderde de grafelijke heerlijkheid Harelbeke meermaals van eigenaar. In de tweede helft van de 15de eeuw breken regelmatig conflicten uit tussen Harelbeke en Kortrijk in verband met de lakennijverheid. Na het Twaalfjarig Bestand (1609-1621), tijdens de regering van de aartshertogen Albrecht en Isabella, volgen de oorlogen elkaar opnieuw op. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Harelbeke bezet door de Duitsers. Op 22 augustus 1914 trokken de eerste

⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Harelbeke [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14760> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

Duitse verkenningstroepen via Harelbeke naar Kortrijk. De slag aan de Leie in oktober 1918 maakte een einde aan vier jaar Duitse bezetting. In de nacht van 19 op 20 oktober 1918 werd Harelbeke bevrijd door de '9th (Scottish) Division'. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Harelbeke opnieuw onder de voet gelopen. De Leie vormde een laatste natuurlijke hindernis om de Duitse inval een halt toe te roepen.¹⁰

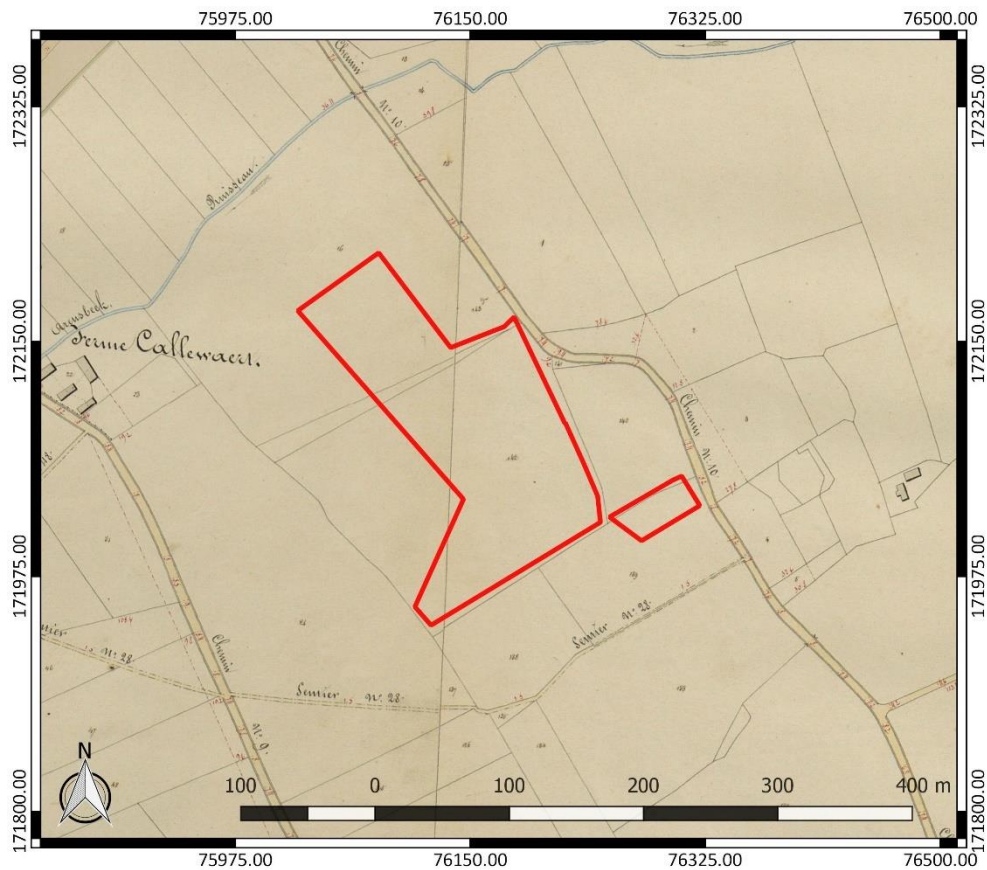
Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), bevindt het onderzoeksgebied zich op vrij grote afstand ten zuidwesten van de stadskern van Harelbeke. Verder is ten noordwesten een waterloop, de Arensbeek, te zien (Figuur 29). Het onderzoeksgebied is gesitueerd ter hoogte van akkerland. In het noordwesten lijkt het onderzoeksgebied een weg aan te snijden, maar dat was in werkelijkheid wellicht niet het geval, afgaande op jongere kaarten.

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 30). Ten westen wordt een weg weergegeven. Wellicht gaat het om de weg die op latere – betrouwbaardere – kaarten aan de andere zijde van het onderzoeksgebied ligt. Ten zuiden zou zich bebouwing bevinden.

Figuur 30: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

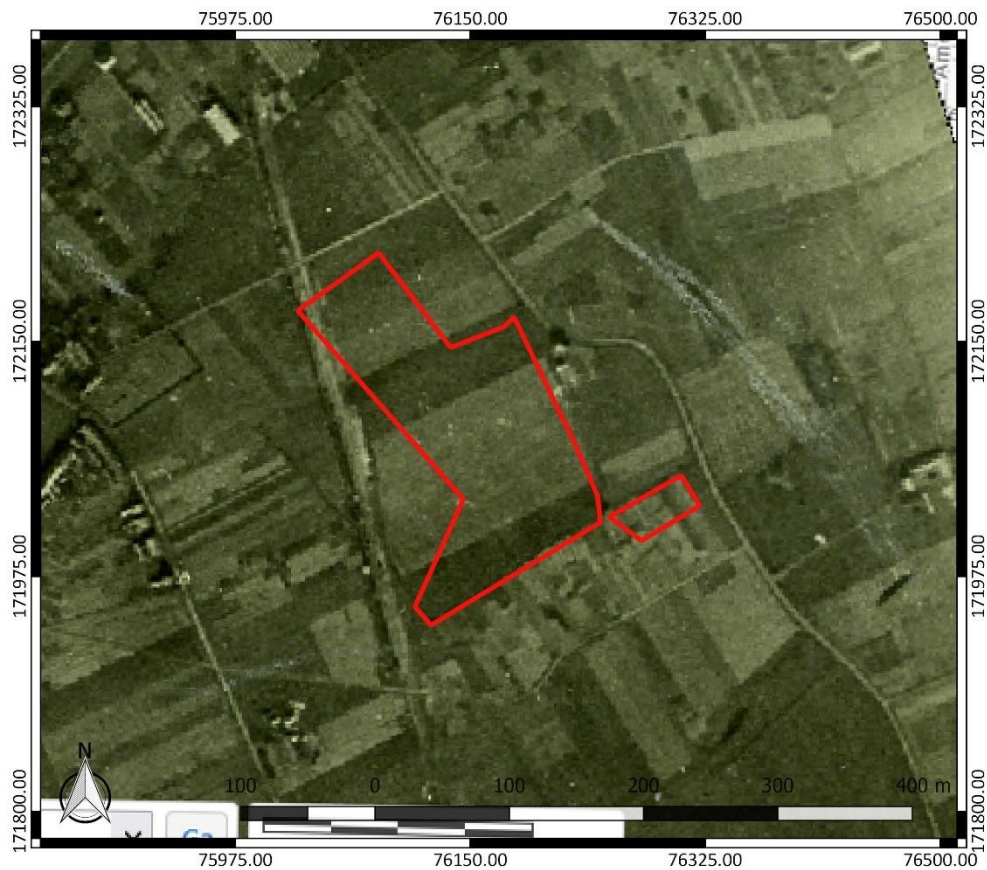
¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Harelbeke [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14760> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

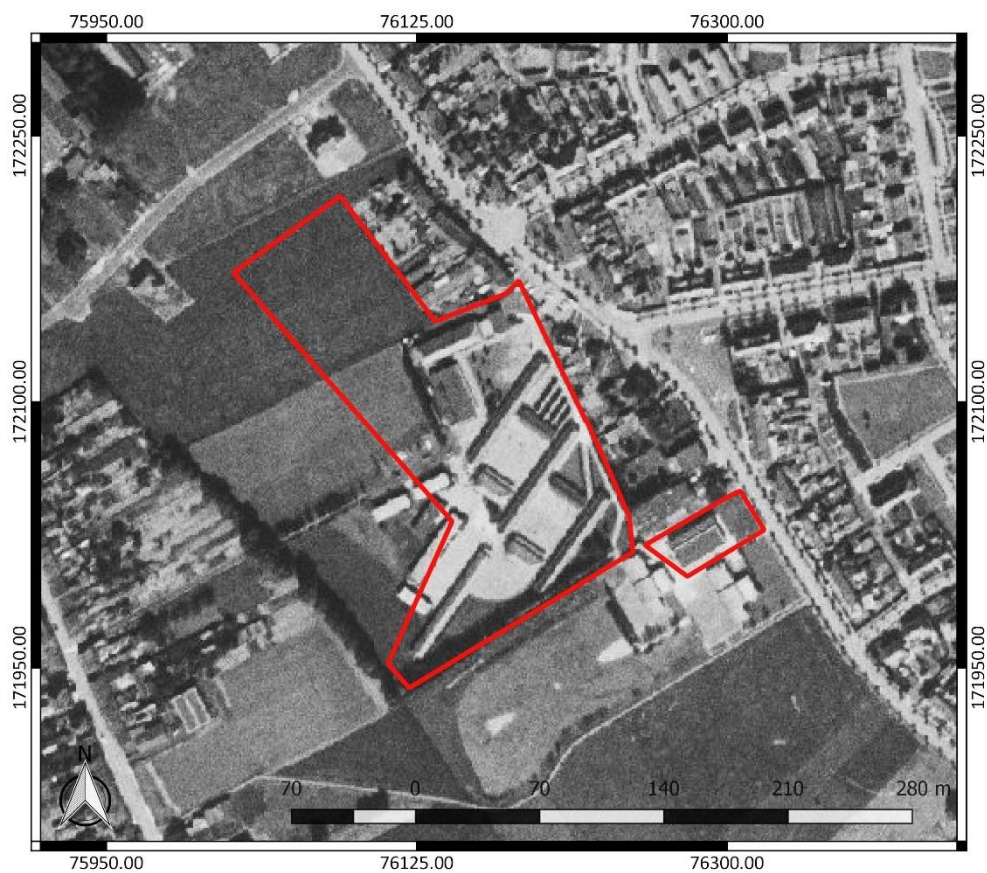
Figuur 31: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 32: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 33: Luchtfoto uit 1918 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.luchtfoto1914-1918.be> - © KLIM-MRA\Harelbeke\8676)

Figuur 34: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 35: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geven een gelijkaardig beeld weer (Figuur 31 en Figuur 32). Er is geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland. Ten noordoosten bevindt zich een weg, de voorloper van de huidige Arendsstraat.

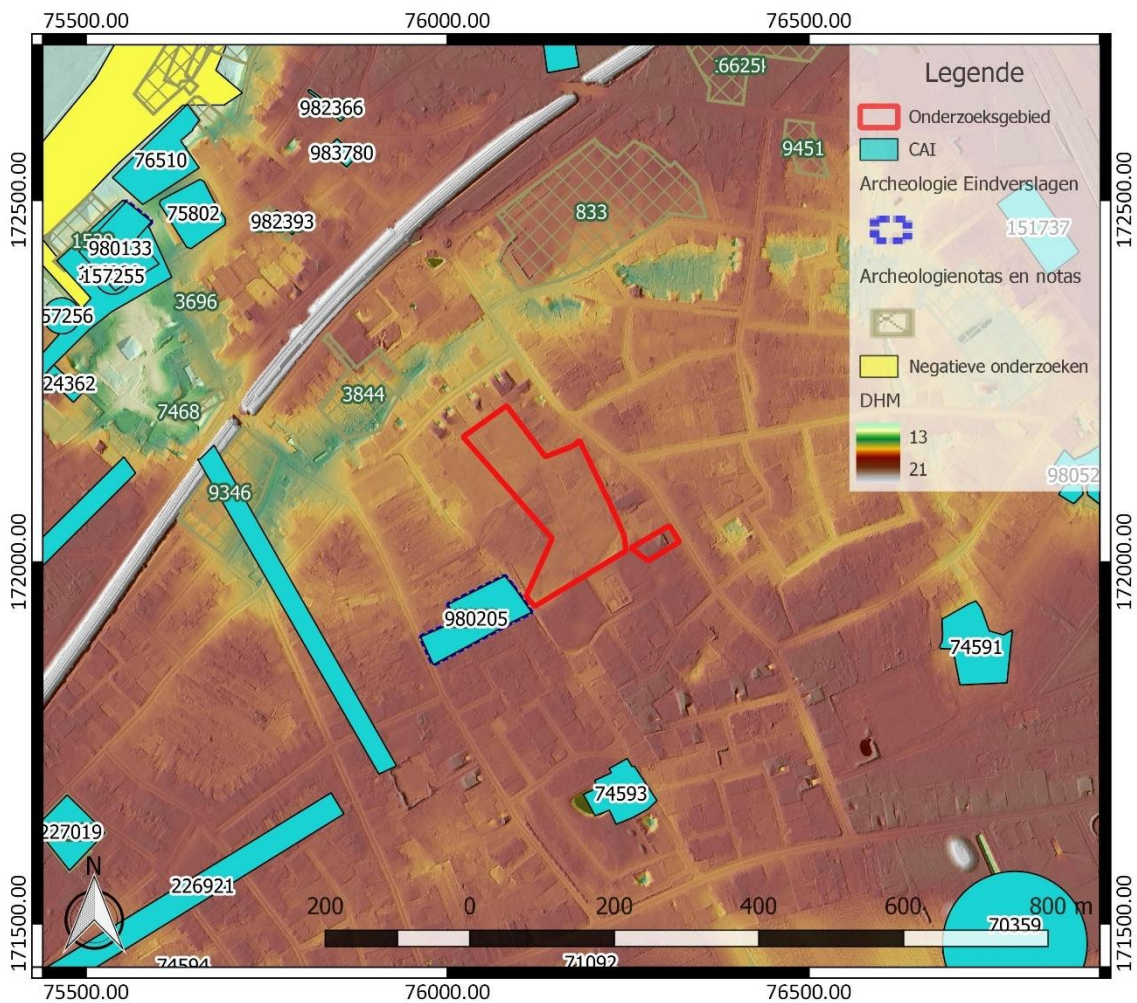
Het hinterland van Harelbeke werd vooral tijdens de Eerste Wereldoorlog beschoten en gebombardeerd.¹¹ Op een luchtfoto uit 1918, waarop het onderzoeksgebied nog steeds grotendeels onbebouwd is en in gebruik is als gras- en/of akkerland, zijn geen inslagkraters te zien. In het uiterste oosten van het onderzoeksgebied lijkt wel bebouwing opgericht. Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 34) geeft reeds een groot deel van de huidige schoolgebouwen met omliggende verharding weer, maar het noordwesten is nog in gebruik als gras- of als akkerland. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 35) toont dat de bebouwing in het onderzoeksgebied nog verder uitgebreid is. Het beeld komt vrij goed overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 18).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 36). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

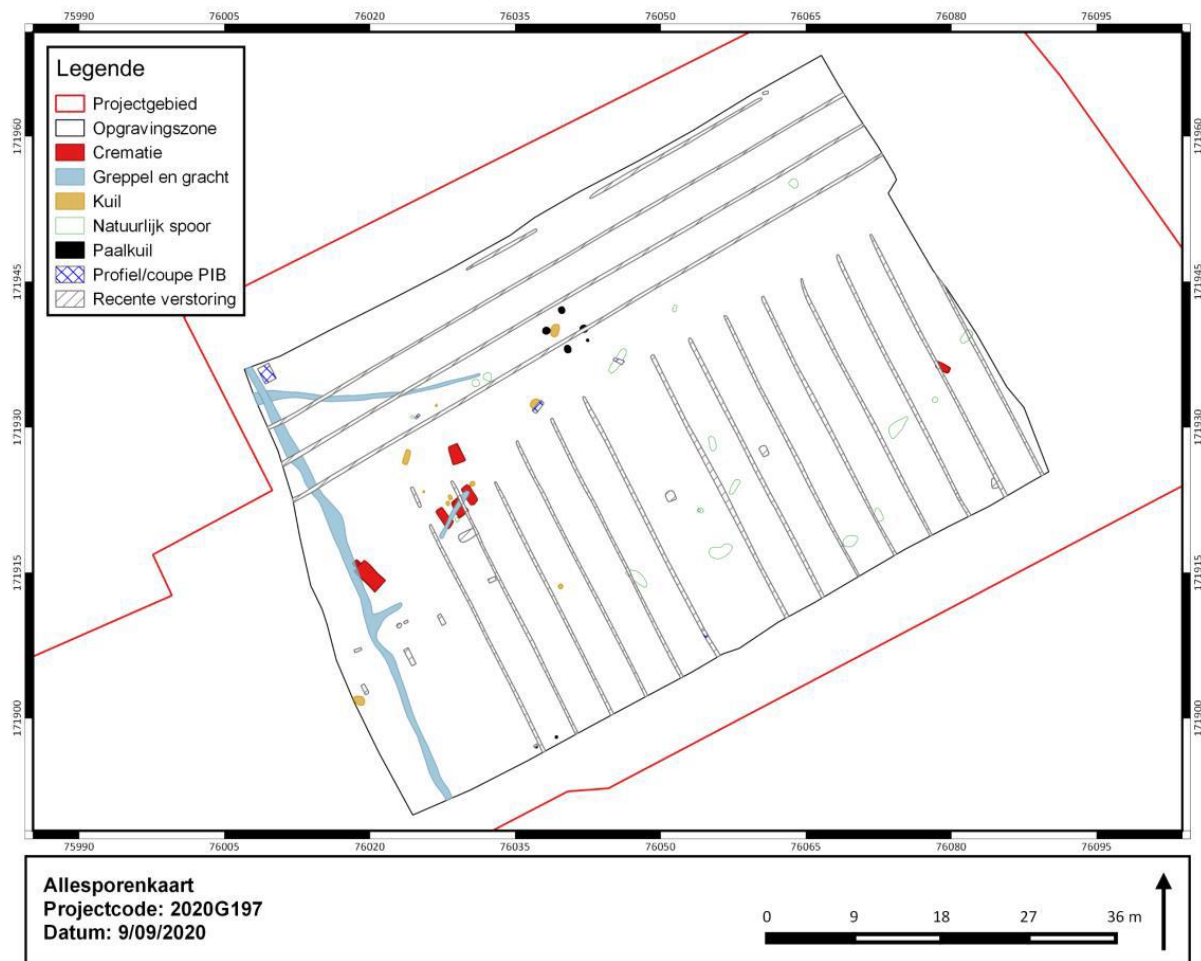
¹¹ <https://bommenkaart.be>

Onmiddellijk ten zuidwesten van het onderzoeksgebied werd een opgraving uitgevoerd (CAI ID 980205). Er werden hoofdzakelijk archeologische resten vastgesteld uit de vroege ijzertijd (8ste – 5de eeuw v. Chr.) en de Romeinse periode (1ste – 2de eeuw n. Chr., Figuur 37). De ijzertijdsporen bestaan uit enkele mogelijke voorraadkuilen en een bijgebouw of spieker. De kern van het erf of de landelijke nederzetting uit de vroege ijzertijd werd niet aangetroffen en bevindt zich mogelijk buiten het projectgebied, vermoedelijk ten noorden en ten westen ervan. De aangetroffen sporen uit de Romeinse tijd zijn begravingssporen. Vijf van de zes brandrestengraven lagen geclusterd. Twee sporen zijn mogelijk in de middeleeuwen te dateren. De recentere sporen zijn voornamelijk in verband te brengen met groundbewerking. In een zak in de ploeglaag werden twee Duitse afgevuurde artilleriehulzen uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen.¹²

Figuur 36: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

¹² Vanhercke *et al.* 2022; Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Gaversstraat Bleekput [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980205> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

Figuur 37: Allesporenkaart onderzoek ten zuidwesten van het huidige onderzoeksgebied (Vanhercke *et al.* 2022, 37, figuur 33)

Verder naar het zuidwesten is een Frans militair kampement gesitueerd uit 1744, dat onder leiding stond van maarschalk de Saxe (CAI ID 226921). Archeologisch kunnen er sporen bewaard zijn in de vorm van haarden, afvalkuilen, beerputten, tentkuilen, silo's, paalsporen van o.a. houten installaties, metaalvondsten en andere vondsten.¹³

Ten zuiden en ten zuidoosten van het onderzoeksgebied is op de zogenaamde Popp-kaart (1842-1879) een site met walgracht te zien (CAI ID 74591 en 74593).¹⁴ Bij een proefsleuvenonderzoek ten noordoosten van het onderzoeksgebied werden granaattrekkers uit de Eerste Wereldoorlog vastgesteld en afwateringsgreppels (CAI ID 151737).¹⁵ Ten oosten werden dan weer geen relevante sporen aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek, enkel vrij recente verstoringen (CAI ID

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: militair kampement 1744 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/226921> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

¹⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Herpelsstraat I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/74591> (geraadpleegd op 29 maart 2024); Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Wijdegracht I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/74593> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

¹⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Deerlijksesteenweg [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151737> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

980522).¹⁶ Verder werden twee artefacten in silex gevonden bij veldprospectie ten zuidoosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 70359).¹⁷

De stadskern van Harelbeke bevindt zich ten noordwesten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van waar er verschillende CAI-locaties gesitueerd zijn. Ze zijn overwegend gelegen in een lager gelegen gebied dan het onderzoeksgebied en zijn gesitueerd langs de Leie. Daarom zijn ze minder relevant voor het inschatten van het archeologisch potentieel ter hoogte van het onderzoeksgebied. Omwille daarvan worden de aanwezige archeologische waarden slechts beknopt besproken.

De eerste locatie heeft betrekking op de Sint-Salvatorkerk (CAI ID 75802). Volgens archieven zou hier rond 940 een kerkje gestaan hebben, maar archeologisch zijn hier geen sporen van teruggevonden. Waarschijnlijk is ze afgebrand aan het einde van de 10de eeuw.¹⁸ Het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal bevindt zich ten noordwesten ervan. Op deze locatie werden vol- en laatmiddeleeuwse resten aangetroffen, maar ook resten uit de nieuwe tijd (CAI ID 76510).¹⁹

Bij een wat grotere opgraving in de stadskern zijn vol- en laatmiddeleeuwse sporen aangetroffen (CAI ID 980133).²⁰ Op deze locatie werden voordien en ook later middeleeuwse sporen en vondsten aangetroffen (CAI ID 156380 en 157255).²¹ In het centrum van Harelbeke werd verder ook een muntschat met Romeinse munten gevonden, waar verder geen gegevens over bekend zijn (CAI ID 157256).²²

Ter hoogte van drie kleinere terreinen in het stadscentrum van Harelbeke werden vooral verstoringen vastgesteld (CAI ID 982366, 982393 en 983780).²³ Bij één ervan werd wel nog een greppel met handgevormd aardewerk uit de ijzertijd of de Romeinse tijd gevonden in een proefput (CAI ID 983780).

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

¹⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Harelbeke Hoornstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980522> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

¹⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Theo Nuytenslaan I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/70359> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

¹⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Sint-Salvatorkerk [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/75802> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

¹⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Kapittel [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/76510> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

²⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Marktplaats [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980133> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

²¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Marktplaats [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/157255> (geraadpleegd op 29 maart 2024); Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Markstraat - Marktplaats [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/156380> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

²² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Markstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/157256> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

²³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Gentsestraat 47-51 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982366> (geraadpleegd op 29 maart 2024); Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Gentsestraat 32 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982393> (geraadpleegd op 29 maart 2024); Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Gentsestraat Boterpotstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983780> (geraadpleegd op 29 maart 2024).

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het terrein is gelegen op enige afstand van het historische stadscentrum van Harelbeke. Het kent een gunstige landschappelijke ligging, op een interfluvium naast de Leie. In de omgeving zijn verschillende waterlopen aanwezig. De meeste bevinden zich al op een vrij grote afstand van het onderzoeksgebied, maar de Arensbeek bevond zich op ca. 50 m ten noordwesten van het onderzoeksgebied. Archeologisch onderzoek in de ruimere omgeving toont aan dat resten van de steentijd tot de nieuwste tijd kunnen voorkomen. Onmiddellijk ten zuidwesten van het onderzoeksgebied werd een opgraving uitgevoerd. De hier gevonden ijzertijdsporen bestaan uit enkele mogelijke voorraadkuilen en een bijgebouw of spieker. De kern van het erf of de landelijke nederzetting uit de vroege ijzertijd werd niet aangetroffen en bevindt zich mogelijk buiten het projectgebied, vermoedelijk ten noorden en ten westen ervan. De hier aangetroffen sporen uit de Romeinse tijd zijn begravingsporen.

Op basis van de bodemkaart zijn een matig natte licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont en met leem op geringe diepte (ondieper dan 75 cm) en een matig droge licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont te verwachten. Bij het archeologisch onderzoek ten zuidwesten van het onderzoeksgebied werd een ploeglaag vastgesteld met een dikte van ca. 30 cm, die onderaan scherp afgelijnd is. Deze ligt op een bruine tot beige verweerde B horizont (Bw) van 20 cm dik, die vrij sterk gebioturbeerd is. De bruin tot oranje C-horizont met gleyverschijnselen (Cg-horizont) vangt er aan op een diepte van ca. 50 cm onder het maaiveld. De beperkte diepte waarop de B-horizont werd vastgesteld, maakt de kans klein dat ter hoogte van waar bodemingrepen in het onderzoeksgebied voorzien zijn, nog goed bewaarde steentijd artefactensites aanwezig zijn. De oprichting van bebouwing zal deze horizont aangetast of verstoord hebben.

Vanaf de 18de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Dit leert ons dat het terrein van in de nieuwe tijd tot in de 19de eeuw in gebruik was als gras- en/of akkerland. Een luchtfoto uit 1918 toont in het uiterste oosten van het onderzoeksgebied bebouwing. Op een luchtfoto van 1971 is ondertussen een groot deel van de huidige bebouwing te zien. De huidige situatie is reeds te zien op een luchtfoto uit 1979-1990. De realisatie van het zwembadgebouw in het uiterste oosten van het onderzoeksgebied heeft het archeologisch bodemarchief wellicht verstoord.

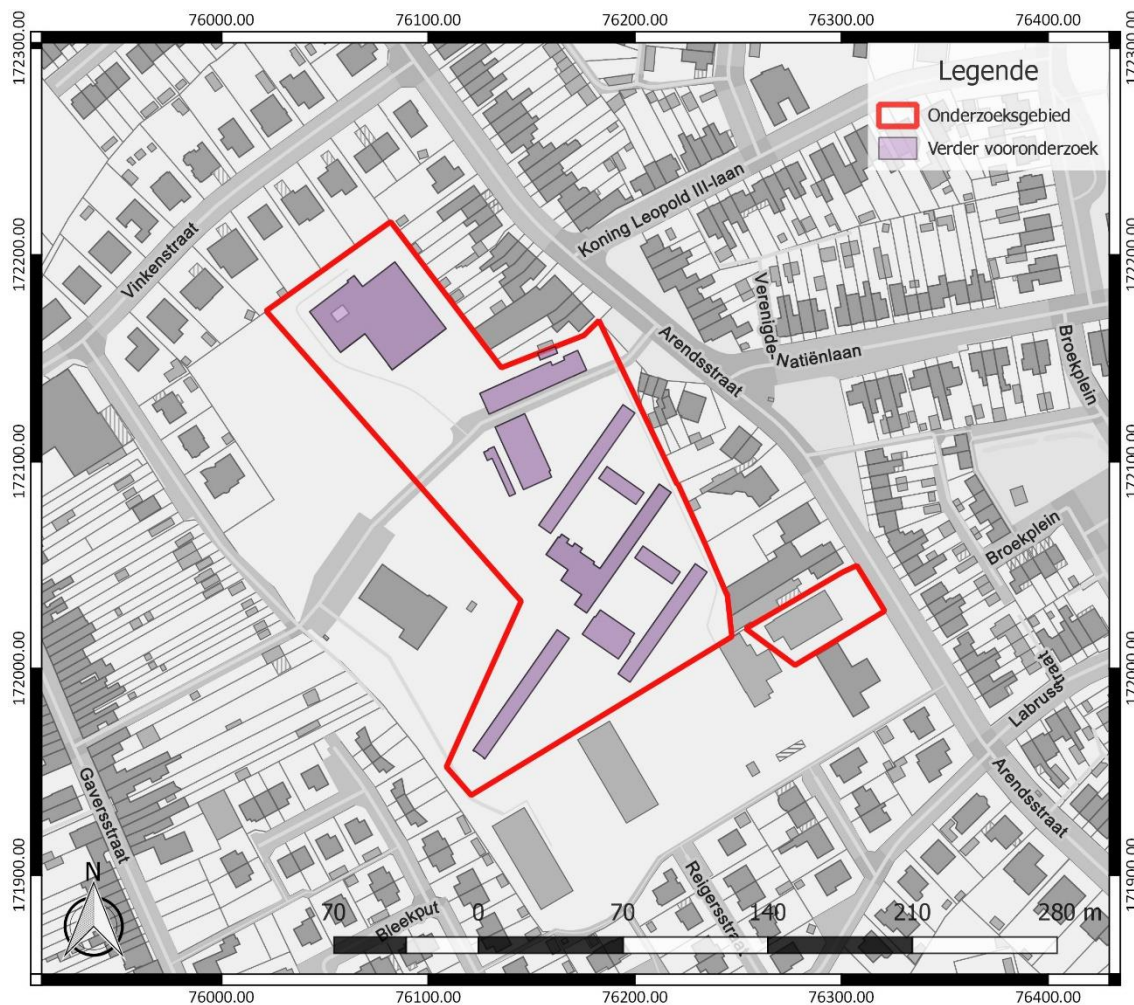
Hoewel het hinterland van Harelbeke tijdens de Eerste Wereldoorlog werd beschoten en gebombardeerd, zijn er geen concrete aanwijzingen dat ook het onderzoeksgebied werd gebombardeerd. In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn enkel bij archeologisch onderzoek van een terrein dat op al vrij grote afstand ten noordoosten van het onderzoeksgebied ligt inslagkraters vastgesteld. Op geraadpleegde luchtfoto uit 1918 zijn er binnen en in de omgeving van het onderzoeksgebied geen inslagkraters te zien. Bij het archeologisch onderzoek ten zuidwesten van het onderzoeksgebied werden twee Duitse afgevuurde artilleriehulzen uit de Tweede Wereldoorlog gevonden in de ploeglaag. Er blijkt geen concreet risico op CTE te bestaan voor het onderzoeksgebied. Daarom wordt de opmaak van een risicoanalyse door een CTE-deskundige niet nodig geacht.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen enkele zones met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 5901 m² worden werken gepland in het onderzoeksgebied. De werken omvatten de sloop van de bestaande bebouwing. De bestaande verhardingen blijven behouden. Ter hoogte van het zwembadgebouw is het archeologisch bodemarchief wellicht al verstoord en zullen de geplande werken slechts een beperkte bijkomende negatieve impact betekenen. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat in zones met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 5901 m² in het onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein, maar ook op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving. In de ruimere omgeving zijn resten gekend van de steentijd tot de nieuwste tijd en ter hoogte van een terrein onmiddellijk ten zuidwesten van het onderzoeksgebied zijn sporen uit de ijzertijd en de Romeinse tijd gevonden. Aan de hand van het bureauonderzoek wordt een matige bewaring van het bodemarchief verwacht en schatten we het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite slechts laag in. De geplande werken betekenen een bijkomende bedreiging voor het aanwezige bodemarchief. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig in zones met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 5901 m² (Figuur 38).

Figuur 38: Zones verder vooronderzoek, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Historische kaarten en luchtfoto's maken duidelijk dat het terrein van in de nieuwe tijd tot in de 19de eeuw in gebruik was als gras- en/of akkerland. Een luchtfoto uit 1918 toont in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied al bebouwing. Op een luchtfoto van 1971 is ook al een groot deel van de huidige bebouwing te zien. De rest van de huidige bebouwing verschijnt op een luchtfoto uit 1979-1990.

Er zijn geen concrete aanwijzingen dat het onderzoeksgebied werd gebombardeerd. In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn enkel bij een archeologisch onderzoek van een terrein dat zich al op vrij grote afstand ten noordoosten van het onderzoeksgebied inslagkraters vastgesteld. Op een geraadpleegde luchtfoto uit 1918 zijn er binnen en in de omgeving van het onderzoeksgebied geen inslagkraters te zien. Bij het archeologisch onderzoek ten zuidwesten van het onderzoeksgebied werden enkel twee Duitse afgevuurde artilleriehulzen uit de Tweede Wereldoorlog gevonden in de ploeglaag. Daarom schatten we het risico op CTE laag in voor het onderzoeksgebied.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige gebied waar bodemingrepen voorzien zijn, bebouwd is.

Landschappelijk booronderzoek is niet relevant. Op basis van het bureauonderzoek is de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op steentijd artefactensites reeds goed in te schatten. We verwachten met name dat archeologische sporen nog aanwezig kunnen zijn op het terrein, maar een eventueel aanwezige steentijd artefactensite is wellicht verstoord door de bebouwing.

Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de sloop van de bestaande bebouwing binnen het onderzoeksgebied diende een archeologienota opgesteld te worden. Het uitgevoerde bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging. In de ruimere omgeving zijn resten gekend van de steentijd tot de nieuwste tijd en ter hoogte van een terrein onmiddellijk ten zuidwesten van het onderzoeksgebied zijn resten uit de ijzertijd en uit de Romeinse tijd gevonden. Het onderzoeksgebied was minstens van in de nieuwe tijd tot in de 19de eeuw in gebruik als gras- en/of akkerland. Een luchtfoto uit 1918 toont dat bebouwing verschenen is in het uiterste oosten van het onderzoeksgebied. Er zijn geen concrete aanwijzingen dat het onderzoeksgebied werd gebombardeerd in de Eerste Wereldoorlog. Op een luchtfoto van 1971 is een groot deel van de huidige bebouwing te zien. De rest van de huidige bebouwing is te zien op een luchtfoto uit 1979-1990.

In het uiterste oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich een zwembad. Ter hoogte van het zwembad verwachten we dat het bodemarchief er te ernstig aangetast is om nog relevante archeologische resten aan te kunnen treffen. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het bodemarchief binnen de rest van het onderzoeksgebied bedreigd is door de geplande werken. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is verder archeologisch vooronderzoek nodig in de zones met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 5901 m².

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 2007: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 29 Kortrijk*, Brussel.

Sys, C., 1975: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Harelbeke 83 E*, Gent.

Vanhercke, J./T. Van Esbroeck/R. De Brant, 2022: *Archeologische opgraving Harelbeke Gaversstraat Een Romeins grafveld en sporen uit de vroege ijzertijd*, Sint-Michiels-Brugge.

4.2 Websites

Bommenkaart (2024)
<https://bommenkaart.be/kaart>

Cartesius (2024)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2024)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2024)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2024)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2024)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2024)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

